

УДК: 100.940

Fazilat JO'RAEVA,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti
E-mail:jo'rayevafazilat22@gmail.com

TerDPI dotsenti O.Eshmuradov taqrizi asosida

FORMING INTEREST IN PRIMARY CLASS STUDENTS FOR SAMPLES OF ARTISTIC LITERATURE

Annotation

The reader will understand the essence of the events, processes, and things he is studying only as a result of reading the artistic work and getting acquainted with the achievements of mankind. As a result, the student establishes a relationship with historical and cultural resources and assimilates them. The process of getting in touch with the surrounding people and the characters of the work is carried out. As a result of personal-oriented reading, the student acquires cultural assets, tolerance, and forms positive behavior.

Key words: Physically healthy, mentally and intellectually developed, independent thinker, with a firm outlook on life, formation of interest in fiction literature among students through reading, increasing the reading culture of young people.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕРЕСА У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ОБРАЗЦАМ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

Читатель поймет суть изучаемых им событий, процессов и вещей только в результате прочтения художественного произведения и знакомства с достижениями человечества. В результате студент устанавливает связь с историко-культурными ресурсами и усваивает их. Осуществляется процесс соприкосновения с окружающими людьми и персонажами произведения. В результате лично-ориентированного чтения учащийся приобретает культурные ценности, толерантность, формирует позитивное поведение.

Ключевая слова: Физически здоровый, умственно и интеллектуально развитый, самостоятельный мыслитель, с твердым взглядом на жизнь, формирование интереса к художественной литературе у учащихся посредством чтения, повышение читательской культуры молодежи.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA BADIY ADABIYOT NAMUNALARIGA QIZIQISHNI SHAKLLANTIRISH

Аннотация

O'quvchi badiiy asarni o'qishi, insoniyat erishgan yutuqlar bilan tanishishi natijasidagina, o'zi o'rganayotgan hodisalar, jarayonlar, narsalarning mohiyatini anglab yetadi. Natijada o'quvchi tarixiy-madaniy boyliklar bilan munosabat o'rnatadi, ularni o'zlashtiradi. Atrofdagilar va asar qahramonlari bilan aloqaga kirishish jarayoni amalga oshadi. Shaxsga yo'naltirilgan kitobxonlik natijasida o'quvchida madaniy boyliklarga egalik, tolerantlik, pozitiv xulq-atvor ko'rinishlari shakllanadi.

Kalit so'zlar: Jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, kitobxonlik vositasida o'quvchilarda badiiy adabiyotlarga qiziqishni shakllantirish, yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirish.

Kirish. Respublikamizda so'ngi yillarda kitobxonlik vositasida o'quvchilarda badiiy adabiyotlarga qiziqishni shakllantirish, yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirishning ustuvor me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish" kabi ustivor vazifalar belgilangan. Bu esa, o'z navbatida, boshlang'ich sinf o'quvchilarida badiiy asarlarni o'qishga nisbatan motivatsiyani shakllantirish, o'quvchilarning muallif shaxsiga qiziqish, badiiy asar mazmunini bilishga undash strategiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik jihatlari va didaktik imkoniyatlarini aniqlashtirish, o'quvchilarning gender va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda bilishga oid qiziqishlarni shakllantirishni taqozo qiladi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida badiiy adabiyot namunalariga nisbatan qiziqishni shakllantirish uchun dastlab ularda o'qish motivlarini hosil qilish muhim ahamiyatga ega. Chunki motivlar faoliyat manbai bo'lib, o'quvchilarda muayyan

harakatlarni amalga oshirish ehtiyojini vujudga keltiradi va qiziqishlarning qo'zg'atuvchisi hisoblanadi. Kichik maktab yoshi badiiy asarlarga qiziqish uyg'otish, o'quvchilarda ularni o'qish istagini vujudga keltirish uchun qulay davr hisoblanadi.

O'qituvchi nutqining badiiyligi va his-tuyg'ularga boyligi o'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga nisbatan alohida qiziqish uyg'otadi. O'qituvchining his-tuyg'ulardan xoli bo'lmagan nutqi axborotlarni taqdim etish xarakteriga ega bo'lib, o'quvchilarning kitobxonlik faoliyatini rivojlantirish uchun pozitiv metod hisoblanmaydi.

O'qilgan matnni hissiy idrok etish muallifning tuyg'ularini anglashlari uchun o'quvchilarga o'qituvchining his-tuyg'ularga boy nutqi ko'maklashadi. O'qituvchining bunday nutqi o'quvchilarda badiiy asarlarni o'qish motivlarini qo'zg'ab, kitobxonlikka undaydi.

S.L.Rubinshteynning ta'kidlashicha, matnni yaxlit tarzda anglash fikriy faoliyat maxsulidir. Matnda ob'ektiv tarzda aks etgan holatlar o'quvchi ongida sub'ektiv tarzda o'z ifodasini topadi. Bu o'quvchining shaxsiy-fikriy faoliyati mahsuli hisoblanadi.

A.P.Kashkarov esa o'quvchilar kitobxonligini tavsiflab, uni shaxsga yo'naltirilgan kitobxonlik tarzida

rivojlanirish zarurligini ta'kidlaydi. U shaxsga yo'naltirilgan kitobxonlik quyidagi prinsiplarga tayanishi lozimligini ko'rsatib o'tgan:

1. Har bir kitobxonning betakrorligini tan olish. Barcha kitobxonlar yoshi, hayotiy tajribasi va ko'plab omillarga ko'ra kitobxonlikka turlicha yondashadi. U kitobga va mazkur faoliyat natijasiga nisbatan individual munosabatni ifodalaydi.

2. Har bir kitobxon boshqa shaxslarning ham betakrorligini tan oladi. Kitob muallifi, atrofdagilar va kutubxonasining betakror qadriyat ekanligini tushunib yetadi.

3. O'quvchi kitob vositasida badiiy asar qahramonlarining harakatlarini tahlil qiladi. Ularning nuqtai nazarlari va faoliyat motivlarini o'zini kabi qabul qiladi. Shu orqali o'quvchi o'zining ijtimoiy rolini namoyon etadi. Kitobxon va muallif orasidagi munosabat o'quvchida nuqtai nazarni tarkib topirishga xizmat qiladi.

4. O'quvchi badiiy asarni o'qishi, insoniyat erishgan yutuqlar bilan tanishishi natijasidagina, o'zi o'rganayotgan hodisalar, jarayonlar, narsalarning mohiyatini anglab yetadi. Natijada o'quvchi tarixiy-madaniy boyliklar bilan munosabat o'rnatadi, ularni o'zlashtiradi. Atrofdagilar va asar qahramonlari bilan aloqaga kirishish jarayoni amalga oshadi. Shaxsga yo'naltirilgan kitobxonlik natijasida o'quvchida madaniy boyliklarga egalik, tolerantlik, pozitiv xulq-atvor ko'rinishlari shakllanadi.

5. Shaxsga yo'naltirilgan kitobxonlik g'oyasi barcha yosh davrlarda vujudga kelishi mumkin. Masalan, bolalar kitobxonligi, ijodiy kitobxonlik, rivojlantiruvchi kitobxonlik va bilishga asoslangan kitobxonlik o'quvchi shaxsga yo'naltirilgan bo'ladi. Bunday kitobxonlik natijasida o'quvchilarda shaxsiy sifatlar tizimi shakllanadi, badiiy adabiyot namunalariga nisbatan kuchli qiziqish vujudga keladi[2].

Tadqiqot metodologiyasi. Motivatsiyaga to'g'ridan-to'g'ri ichki ziddiyatlar orasidagi aloqadorlik ta'sir ko'rsatadi. Bunday aloqadorlik sirasiga kitobxon ongidagi qarama-qarshiliklar, faoliyatidagi qarama-qarshiliklar, kitobxon muloqotidagi qarama-qarshiliklar kiradi. Kitobxonlik darajasining rivojlanishi orasida zaruriylik va erkinlik, ehtiyojlar dinamikasi va qonuniyatlar orasida qiziqishlarning rang-barangligi, ustanovkalarning izchilligi kuzatiladi. Shaxs kitobxonligini rivojlanish aspektlari quyidagilardan iborat: stereotiplik-tabiiylik, reproduktivlik-ijodiy maxsuldorlik, evolyusion-involyusion, jo'shqin-dinamik, qulay-noqulay. U 3 soxada amalga oshadi: kitobxonlik ongi, kitobxonlik faoliyati, kitob bilan muloqot. Kitobxonlik uch darajada namoyon bo'ladi: dolzarb, dolzarblashuvchi va potensial. U uch yo'nalishda amalga oshiriladi: stixiyali, maqsadga yo'naltirilgan, mustaqil boshqariladigan.

Kitobxon shaxs jamiyatda muayyan mavqega ega bo'ladi. Kitobxonlikning rivojlanishi bilan bog'liq holda shaxs ijtimoiy-psixologik rollarni bajaradi. U o'zining rang-barang ehtiyojlarini ongli tarzda turli badiiy asarlarni o'qish orqali qondiradi.

Kitobxonning shaxsiy qiziqishlari tarkibida bir qancha boshlang'ich darajalar mavjud:

sotsiologik: shaxsning ijtimoiy-demografik ma'lumotlari, ijtimoiy mavqei va ijtimoiy nuqtai nazarlari.

Ijtimoiy-psixologik tarkibiy yo'nalishlari: shaxsning dunyoqarashi, e'tiqodlari, ideallari, qadriyatli yo'nalishlari, ehtiyojlari, motivlari, qiziqishlari, ustanovkalari [2].

Tajribaning ijtimoiy-psixologik-pedagogik tarkibi: shaxsning hayotiy, kitobxonlik tajribasi, umumiy kasbiy bilimlari, umumiy intellektual va nutqiy ko'nikmalari, malakalari, odatlari, kitobxonlik mazmuni va madaniyati, kommunikativ mahorati.

O'quvchilarda badiiy asar namunalariga qiziqishni shakllantirishda kitobxonlikning shakllanganligi bilan har bir

o'quvchida kitobxonlik ko'nikmalarining mavjud darajasini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, o'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni shakllantirishda kitobxonlikka oid faoliyatni rivojlanirish maqsadga muvofiq. Agar o'quvchi o'qish texnikasini yetarli darajada egallamagan bo'lsa, o'qigan asarining mazmuni ustida fikrlashga qiynalsa, bu shubhasiz, istiqbolda o'qish motivlarining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki axborotlar ko'lami kengaygan sari uni o'zlashtirish murakkablashadi. Bunday vaziyatda o'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqish shakllanmay qoladi. Ular kitob o'qishdan bezadilar. Nazarda tutilgan ko'nikmalarni samarali shakllantirish uchun o'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga qiziqish, ularni muntazam o'qish va tushunish ehtiyojini shakllantirish lozim.

Badiiy asarlarni o'qib o'rganishga nisbatan motivatsiyani rivojlanirishda o'quvchilarni asar muallifi g'oyasi va nuqtai nazarlarini tushunishga yo'naltirish, ularda asar matniga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish maqsadga muvofiq.

Badiiy asar namunalariga bo'lgan qiziqish o'quvchilarni faol tarzda kitobxonlikka yo'naltiradi. Agar o'quvchining faolligi o'qilayotgan badiiy adabiyot namunasini o'zlashtirishga yo'naltirilsa, bilish qiziqishlari haqida fikr yuritiladi. Agar o'quvchining faolligi badiiy adabiyot namunasi bilan tanishish jarayonida asar qahramonlari bilan muloqot qilishga yo'naltirilsa, turli-tuman ijtimoiy muloqot shakllari haqida fikr yuritiladi[3].

O'quvchilar badiiy adabiyot namunalarini o'qish jarayonida har doim muvaffaqiyatsizliklardan qochishga harakat qiladilar. Ular kitobni o'qib tushunishga qiynalganlarida ushbu faoliyatdan osongina voz kechib, kompyuter bilan muloqotga kirishadilar. O'quvchilar kitob o'qishga da'vat etganlarida ota-onalar va o'qituvchilardan norozi bo'ladilar. Bora-bora ular kompyuter va televizorga qattiq bog'lanib qoladilar. Yomon baho olishdan qo'rqish hissi o'quvchilarda badiiy asarni o'qish istagining yo'qolib borishiga sabab bo'lmoqda. Aksariyat past o'zlashtiruvchi o'quvchilar badiiy asarlarni o'qishga mutlaqo qiziqmaydilar. Bu esa ularning bilish faoliyatlari rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqishning barqarorligi ularda kitobxonlik faoliyatining muntazam rivojlanishiga asos bo'ladi. O'quvchilarning badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqishlari ularda kitobxonlik faoliyatining kuchli tarzda namoyon bo'lishi, chuqur anglangan holda amalga oshirilishi, muntazam davom etishi, barqaror shakllanishi, fikrlarning boyishiga ko'maklashishini ta'minlaydi.

Badiiy adabiyot namunalarini o'qishga nisbatan qiziqishning barqaror bo'lmasligi tashqi omillarning ta'siri bilan bog'liq.

O'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqish quyidagicha bo'lishi mumkin:

Ijobiy va salbiy;

Tashqi va ichki;

Barqaror va nobarqaror.

Kitobxonlik mayllari ijtimoiy, tor shaxsiy va bilishga asoslangan bo'ladi. Ijtimoiy mayllar burch hissi, boshqadan orqada qolmaslikka intilishda ko'rinadi. Tor shaxsiy xarakterga ega bo'lgan mayllar esa atrofdagilarning e'tirofi, shaxsiy muvaffaqiyatga erishish yo'li, o'z-o'zini takomillashirishga intilishda o'z aksini topadi. Bilish mayllari esa yangi bilimlarni o'zlashtirish istagi, o'z dunyoqarashini kengaytirish ehtiyoji bilan bog'liq holda vujudga keladi.

Badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqish mezonlari sifatida quyidagilarni ko'rsatib o'tish mumkin:

Kitobxonlikka nisbatan ijobiy his-tuyg'ularga boy munosabat;

O'quvchilarni faol tarzda bilish va shaxsiy faoliyatga yo'naltirishga asoslangan kitobxonlik faoliyati;

Mazkur yo'nalishlarning barqaror xarakterga egaligi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining badiiy adabiyot namunalariga qiziqishlarining yuqori darajasiga erishish quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Kitobxonlik faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabat;

Muayyan badiiy asarlarga qiziqish;

Kitobxonlik jarayonini kengaytirish va unga o'quvchilarni jalb etish;

Kitob bilan muloqot jarayonidagi qoniqish hissini sinfdoshlari, o'qituvchilari va ota-onalari bilan bo'lishish kabilar.

Kichik maktab yoshida o'quvchilar uchun badiiy asarlar hayotiy zaruriyat manbai bo'la olmaydi. Shuning uchun ham bunday asarlarga bo'lgan qiziqishning yuqoriligi kuzatilmaydi[4].

Badiiy asarlarning o'quvchilar hayotida muhim o'rin egallashi, kattalar jumladan, o'qituvchilar va ota-onalar tomonidan anglatiladi. Ular rivojlangan sari badiiy asarlarning ahamiyatini chuqurroq anglay boshlaydilar. Shundagina badiiy asarlar o'quvchilar faoliyati va qiziqishning asosiy manbaiga aylanadi.

Xulosa va takliflar. Ushbu holatni tahlil qiladigan bo'lsak, Boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqish kitobxonlik vositasida shakllanadi va chuqur anglangan bo'ladi. Mazkur davrda badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqishning asosiy

natijasi o'quvchilarda vujudga kelgan kitobxonlik faoliyatining mahsuli sifatida uni ko'proq o'qishga bo'lgan ehtiyojning shakllanganligi bilan izohlanadi.

Bunday kitoblarga murojaat qilishning maqsadini o'qituvchi belgilaydi. O'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga bo'lgan qiziqishning shakllanishi asosan 1-2-sinflarda amalga oshadi. Bu davrda boshlang'ich sinf o'quvchilarida ertaklar, dostonlar va hikoyalarga nisbatan alohida qiziqish paydo bo'ladi.

Shuning uchun ham ta'limning dastlabki yilida o'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga to'g'ri munosabatda bo'lish tajribasini shakllantirish lozim. Buning uchun o'qituvchi muayyan asarlarning o'quvchilar hayotida muhim ahamiyat kasb etishini muntazam tushuntirib borishi kerak. O'quv jarayonida kitobxonlik vositasida o'quvchilarda badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni shakllantirishda boshqa sharoitlar va omillar ham muayyan darajada ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning individual xususiyatlari va layoqatlari, o'z kuchiga bo'lgan ishonchi, farazlari, qiziqishlari, istaklari, temperamenti, uning shaxsiyatini ifodalovchi ko'rsatkichlar shular jumlasidan[4].

Bunday munosabatlarni boshqarish boshlang'ich sinf o'qituvchisi oldida turgan muhim vazifalardan hisoblanadi. Mahoratli o'qituvchilar o'zlarining talablari va muxabbatlarini muvofiqlashtirgan holda o'quvchilarning o'quv faoliyatlarini samarali boshqara oladilar. Bunday o'qituvchilar o'z samimiyatlari orqali o'quvchilarni kitobxonlikka o'rgatadilar va shu asosda ularda badiiy adabiyot namunalariga qiziqish uyg'ota oladilar.

ADABIYOTLAR

1. Ganieva B.I. Kutubxonalarda bolalar o'qish madaniyatini tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari. Pedagogika fanlari nomz. ...Dis - Toshkent, 2008. - 160 b.
2. Yo'ldoshev E. Kutubxonada bolalar o'qishiga rahbarlik qilish. O'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston, 2002. – 128 b.
3. Ro'ziqulova N.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish (PhD) ... Dis. avtoref. – T.: 2020. - 141 b.
4. Xamrakulova X., Tojiboyeva R 3-sinf O'qish kitobi: – Toshkent. 2019. – 216 bet.